

ธรรมะกับผู้ประกอบการไทย

1. ว่าด้วยชนชั้นผู้ประกอบการ

ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรร แบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าในสังคม ซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าที่กล่าวถึงอาจหมายถึง สิ่งที่มีคุณค่าทางการเมือง อันได้แก่การมีส่วนร่วมในอำนาจ การมีสิทธิเสรีภาพ เป็นต้น สิ่งที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ การมีงานทำ การมีรายได้ และสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม ได้แก่ การได้รับบริการด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล เป็นต้น

โดยทั่วไปจำนวนของผู้เข้ามาทำหน้าที่จัดสรร หรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มักจะแตกต่างกันไปตามระบบการปกครอง กล่าวคือ สำหรับประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์ การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่า ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของบุคคลคนเดียว แต่ถ้าประเทศนั้นมีระบอบการปกครองแบบอภิชนาธิปไตย การจัดสรรหรือแบ่งปันก็น่าจะเป็นเรื่องของคนกลุ่มน้อย แต่ถ้าประเทศนั้นมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าที่ปรากฏออกมาในรูปของ นโยบายหรือกฎหมายก็น่าจะเป็นเรื่องของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่หลากหลายในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้การจัดสรรหรือแบ่งปันสิ่งที่มีคุณค่าดังกล่าวกระจายไปทั่วสังคม ¹

¹ จุมพล หนีมพานิช, "ชนชั้นนำทางการเมืองไทยกับการกำหนดนโยบาย : ศึกษาเฉพาะกรณีการผลิตและจำหน่ายน้ำตาลทราย 2522-2525" (วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 2.

ในทางพุทธศาสนา พระพุทธองค์เน้นความสำคัญของผู้ปกครองมากกว่าระบอบการปกครอง คำสอนส่วนใหญ่จึงมุ่งที่คุณสมบัติของผู้ปกครอง จนดูประหนึ่งว่า หากผู้ปกครองดีแล้วทุกอย่างก็ดีหมด โดยมิได้แยกว่าการเป็นคนดีอาจต่างกับการเป็นผู้ปกครองที่ดี² หรือมีจำนวนมากน้อยเท่าใด

สำหรับในปัจจุบัน เราไม่มีเกณฑ์เลยว่า ผู้ปกครองควรมีธรรมอะไรบ้างเป็นคุณสมบัติ เป็นเพียงแต่ผ่านกระบวนการ หรือผ่านระบบทางการเมือง ก็ถือว่าถูกต้อง เราจึงไม่อาจหวังได้ว่า ผู้ปกครองในปัจจุบันจะมีคุณสมบัติ อย่างที่พระพุทธองค์ทรงกำหนด แต่อย่างน้อย ถ้าคุณสมบัติที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้ เป็นคุณสมบัติที่เป็นอุดมคติ ก็น่าจะนำมาใช้วัดได้ว่าผู้ปกครองในปัจจุบัน เข้าใกล้อุดมคติเพียงใด และยังย้อนในข้อใด แต่จากการศึกษาลักษณะของสังคมการเมืองไทย นักวิชาการไทยหลายท่านได้สรุปความเห็นตรงกันว่า การเมืองไทยเป็นเรื่องของชนชั้นผู้ปกครองหรือชนชั้นหน้า (elites) เป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ประชาชนไม่มีบทบาทเท่าไรนักในการกำหนดหรือผลักดันสถานการณ์การเมืองไทย³

จากคำนิยามที่ว่า "ชนชั้นหน้าทางการเมืองหมายถึงกลุ่มบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งที่เมื่อทำการตัดสินใจแล้วมีผลที่สำคัญตามมา โดยทั่วไปบุคคลเหล่านี้มักจะมีตำแหน่งที่สำคัญ ตามโครงสร้างของสังคม ที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจ

² ปรีชา ช่างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534) หน้า 77.

³ เช่น กนก วงษ์ตระหง่าน, ทินพันธ์ นาคะตะ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช.

ความมั่งคั่ง" 4 จะพบว่าตัวแบบชนชั้นชนานี้ เชื่อว่าในสังคมทุกสังคม จะต้องมีคนกลุ่มน้อยเป็นชนชั้นหน้าทางการเมือง ชนชั้นนี้ประกอบด้วย ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางการเมือง หรือผู้ที่สามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ทางการเมืองโดยตรง คนกลุ่มนี้เป็นผู้ที่สามารถควบคุมทรัพยากรทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ การที่มีชนชั้นหน้าในระบบการเมืองนั้น ก็เพราะประชาชนโดยทั่วไปขาดความกระตือรือร้น ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดความรู้ความชำนาญทางการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนส่วนใหญ่ จึงไม่มีส่วนสำคัญในการตัดสินใจกำหนดนโยบายในขณะที่สถาบันทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง รัฐสภา การเลือกตั้ง เป็นเพียงสัญลักษณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยสรุปสาระสำคัญของตัวแบบชนชั้นชนานี้เชื่อว่า

1. สังคมโดยทั่วไปจะประกอบไปด้วยคนกลุ่มน้อยที่มีอำนาจและคนกลุ่มใหญ่ปราศจากอำนาจ คนกลุ่มน้อยเท่านั้นที่เป็นผู้จัดสรรหรือแบ่งปัน สิ่งที่มีคุณค่าเพื่อสังคม
2. คนกลุ่มน้อยที่ทำการปกครองนี้ โดยทั่วไปมีลักษณะต่างไปจากคนกลุ่มใหญ่ ส่วนใหญ่มาจากสังคมที่มีสถานะภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูง
3. การเคลื่อนไหวของคนกลุ่มใหญ่ที่ไม่ใช่ชนชั้นหน้า เพื่อก้าวไปสู่ตำแหน่งหรือสถานะของชนชั้นหน้า มักเป็นไปอย่างเชื่องช้า ไม่ต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งเสถียรภาพและความมั่นคง .ในขณะที่เดียวกัน ก็พยายามยอมรับค่านิยมของคนกลุ่มน้อยที่เป็นชนชั้นหน้า
4. เมื่อเป็นเช่นนี้ นโยบายของรัฐจึงไม่ได้สะท้อนความต้องการของประชาชน แต่ค่อนข้างเป็นความต้องการของชนชั้นนามากกว่า และพบว่าการเปลี่ยนแปลงนโยบาย โดยทั่วไปจะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มากกว่า

4 จุมพล หนีมพาณิช, "ชนชั้นหน้าทางการเมืองไทยกับการกำหนดนโยบาย : ศึกษาเฉพาะกรณีการผลิตและจำหน่ายน้ำตาลทราย 2522-2525", หน้า 15.

การเปลี่ยนแปลงอย่างกระทันหัน

5. ชนชั้นนำโดยทั่วไปมีอิทธิพลต่อคนส่วนใหญ่ มากกว่าคนส่วนใหญ่
มีอิทธิพลต่อชนชั้นนำ 5

จากตัวแบบแนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำ (elites) หรือชนชั้นผู้ปกครอง
จึงมีความเห็นว่า ชนชั้นนำทางการเมืองควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ

ก. ความหมาย คือ คนเป็นผู้นำมียศ มีตำแหน่ง มีบุคคลิกดี
ยึดธรรมเป็นแนวทางในการปกครอง

ข. วัตถุประสงค์ เพื่อใช้อำนาจปกครองให้เป็นประโยชน์
แก่ประชาชน เป็นหลักประกันความยุติธรรม อีสุระเสรีภาพ ความจริง
ความดีงาม มีเหตุผลและความเท่าเทียมกันในสังคม

ค. ลักษณะ มีลักษณะเป็นการวินิจฉัยเชิงประจักษ์ สามารถบ่งชี้
ได้จากพฤติกรรมหรือผลของการกระทำที่เกิดขึ้นในสังคมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล
ที่เป็นผู้ปกครองหรือชนชั้นนำนั้น

ข้อสรุปดังกล่าวมีความสอดคล้องกับทัศนะของ ท่านปัญญานันทภิกขุ
ที่เห็นว่าการเมืองการปกครองของไทย ไม่ว่าจะในอดีตหรือที่เป็นอยู่ในเวลานี้
ก็ถูกปกครองโดยชนชั้นผู้ปกครอง ซึ่งมีอยู่เพียงส่วนน้อยในสังคมการเมืองไทย

ท่านกล่าวว่า "ประเทศไทยเรา ตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช
สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ก็ปกครองโดยกษัตริย์ และมีเหล่าขุนนางเป็นผู้
ช่วยเหลือเรื่อยมา จนกระทั่งปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย ในปัจจุบัน
ก็เห็นมีเพียงนักการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เท่านั้นที่เป็นตัวตั้งตัวตี
ในการปกครองบ้านเมือง และชอบอ้างความชอบธรรมในการบริหารงาน

บ้านเมือง โดยที่ประชาชนคนส่วนใหญ่ กลับไม่เคยเรียกร้องอำนาจในการปกครองมาเป็นของตนเองเลย" ⁶ นอกจากนี้ ท่านยังยอมรับว่า ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ขาดความสำนึกทางการเมือง ขาดความกระตือรือร้นอย่างจริงจังที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมือง ในการกำหนดนโยบาย แก้ไขปัญหาบ้านเมือง ในการตรวจตราตรวจสอบ การทำงานของรัฐบาล หรือผู้ปกครอง บ่อยๆ ให้เป็นเรื่องของรัฐบาล จะมีส่วนร่วมก็ตอนใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้ง แถมยังรับสินบนจากผู้สมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเสียอีก

อย่างไรก็ตาม ท่านก็เห็นว่า "สังคมไหน ๆ ในโลกก็เป็นอย่างนี้ มันปกครองโดยกลุ่มผู้ปกครองเพียงไม่กี่คน เพียงกลุ่มเล็ก ๆ บางสังคมก็ผูกขาด บางสังคมก็ผลัดกันมีอำนาจ ไม่เห็นมีสังคมไหนเลยที่คนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ปกครองเอง มันขึ้นอยู่กับว่าผู้ปกครองนั้นปกครองบ้านเมืองเพื่อใคร เพื่อตนเอง เพื่อตัวกูก็เป็นผู้ปกครองที่ไม่ดี เป็นอนาธิปไตย แต่ถ้าปกครองเพื่อคนส่วนใหญ่เพื่อความถูกต้องชอบธรรมและมีธรรมในการปกครองก็ถือเป็นผู้ปกครองที่ดี เป็นธรรมาธิปไตย และในคำสอนของพระพุทธเจ้า ท่านก็ไม่ได้ชี้ให้เห็นว่าควรจะมีผู้ปกครองโดยคนกลุ่มใดโดยเฉพาะ หรือมีจำนวนเท่าใด อันนี้ไม่สำคัญ ไม่เป็นสาระที่มีนัยสำคัญต่อการปกครองการบริหารบ้านเมือง"

จะเห็นว่าพระพุทธเจ้า รวมถึงท่านปัญญาันนทภิกขุ ไม่ได้เจาะจงคุณสมบัติของบุคคลผู้ทำหน้าที่ปกครองว่าจะต้องเป็น ผู้มีชาติตระกูลสูง มีทรัพย์สินมากมายอันเป็นคุณสมบัติที่เหมาะสมที่สุดในการปกครอง เช่นนักปรัชญาตะวันตกอย่าง เดวิด ฮูม (David Hume) หรือ เอ็ดมันด์ เบอรัค (Edmand Burg) ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว

⁶ สัมภาษณ์ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญาันนทภิกขุ) 25 ธันวาคม 2538.

ท่านยืนยันว่า จะปกครองโดยเฉพาะชนชั้นผู้ปกครองหรือชนชั้นนำ
ทางการเมือง หรือโดยคนส่วนใหญ่อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ประเด็นสำคัญ มันอยู่ที่
ผู้ปกครองนั้น มีธรรมะในตัวเองหรือไม่ วัชธรรมเป็นเครื่องมือในการบริหาร
บ้านเมืองหรือไม่ การเมืองที่เป็นอยู่ มันตั้งอยู่บนรากฐานของธรรมหรืออยู่บน
ฐานของศาสนาที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด-แก่-เจ็บ-ตาย ด้วยกัน
ทั้งหมดทั้งสิ้น" หรือไม่

อย่างไรก็ตาม ท่านยอมรับว่า การที่สังคมไทยถูกปกครอง
โดยชนชั้นผู้ปกครองเพียงกลุ่มเดียวที่เป็นอยู่ในเวลานี้ และก็ปกครองกันโดย
ไม่ค่อยสนใจแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของบ้านเมือง ละเลยเสียงส่วนใหญ่
ผู้เป็นเจ้าของประเทศ ตามที่นักวิชาการกล่าวไว้ นั้น เป็นเรื่องจริง เป็น
ความจริงที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ซึ่งท่านก็เห็นว่า เราจะต้องช่วยกันเปลี่ยน
แปลงพฤติกรรม ความคิดของนักการเมือง ของผู้ปกครองเหล่านี้ให้หันเข้า
ไปสู่หลักธรรมคำสั่งสอนตามพระพุทธศาสนา ละความสุข เสียดละความสุข
ส่วนตัว แล้วร่วมกันทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประเทศชาติและประชาชน
ทำให้การเมืองการปกครองเป็นไปเพื่อความถูกต้องให้เกิด ธรรมาธิปไตย
ในสังคมไทยอย่างแท้จริงต่อไป กล่าวโดยสรุป ท่านมีความเชื่อมั่นว่า พุทธ
ศาสนา สามารถแก้ไขปัญหาของบ้านเมืองได้ โดยทุกคน ทั้งผู้ปกครองหรือ
นักการเมือง รวมทั้งประชาชนทั้งหมด หันมาสนใจและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้าที่แท้จริงอย่างจริงจัง

2. คุณสมบัติของผู้ปกครอง

การปกครองที่ดีในทัศนะของพุทธศาสนาคือสิ่งที่คล้ายคลึงกับทัศนะทางปรัชญาการเมืองสากล กล่าวคือ การปกครองที่ดีคือระบอบการปกครองที่มุ่งสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ให้เป็นสังคมที่มีระเบียบ ให้อยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุขและอุดมสมบูรณ์⁷ โดยมีปัญหาอยู่ตรงที่ ระบอบการปกครองหรือผู้ปกครองประเภทใดจึงจะทำให้บรรลุตามวัตถุประสงค์นั้น

สำหรับท่านพุทธทาส ท่านเห็นว่า "ระบบศีลธรรมนี้ มันเนื่องกันอยู่กับระบบการเมือง กล่าวคือ ระบบศีลธรรมที่ถูกต้อง จะเป็นรากฐานอันแท้จริงของระบบการเมืองที่ดี"⁸

อย่างไรก็ตาม ตามความคิดของท่านปัญญานันทภิกขุ จะพบว่าในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ในพระสูตรต่างๆ ของพุทธศาสนา มีวิธีการจัดการกับการเมืองการปกครอง วิธีสำหรับผู้ปกครองในอันที่จะทำให้อำนาจสังคมสงบสุขมีความเจริญและพัฒนาไปสู่จุดหมายของมนุษย์อยู่แล้ว ไม่ต้องไปอิงหลักวิชาการจากต่างประเทศ ถ้าผู้ปกครองหรือนักการเมืองรู้จักใช้รู้จักเอามาใช้ให้ถูกจังหวะถูกสถานการณ์ อย่างเช่น หลักทศพิธราชธรรม หลักพรหมวิหาร หลักจักรวัตรธรรม หลักราชสังคหวัตถุ หลักอปริยทานิยธรรม เป็นต้น ขอเพียงให้ผู้ปกครองมีธรรม มีความตั้งใจจริงในการปกครอง

⁷ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2529), หน้า 19.

⁸ พุทธทาสภิกขุ, เมื่อธรรมครองโลก (กรุงเทพฯ : จัดพิมพ์โดยธรรมทานมูลนิธิ, 2523), หน้า 436.

บ้านเมือง สังคมก็จะมีความสุข 9

อย่างไรก็ตาม แม้ท่านจะไม่ได้เน้นถึงคุณสมบัติของผู้ปกครอง ควรจะเป็นอย่างไร แต่จากการที่ท่านไปเทศนาสั่งสอน ปาฐกถาในที่ต่างๆ ซึ่งโดยจุดมุ่งหมายของท่าน ก็เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องตามพระ- พุทธวจนะของพระพุทธเจ้า แต่จะพบว่าท่านได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ปกครอง หรือนักการเมืองควรจะเป็นควรจะเป็นปฏิบัติอยู่เสมอ พอจะนำมาสรุปเป็นคุณสมบัติ ของผู้ปกครองในทัศนะของท่านได้ ดังนี้

2.1. ผู้ปกครองต้องไม่"เล่น"การเมือง

ตามความเห็นของท่านแล้ว การเมืองเป็นเรื่องของผู้ทำ หน้าที่ปกครองจะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่และบทบาทของตนที่กำลัง ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบ้านเมือง เพื่อความถูกต้องเป็นธรรม การปกครองบ้านเมือง จะไปทำอะไรไม่ได้ เรื่องการงานที่เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ไม่ใช่ เรื่องเล่นแต่เป็นเรื่องเอาจริงเอาจัง

"เรามักจะได้ยินคำพูดว่า เขา"เล่นการเมือง" กัน มันไม่ได้ ไปเล่นการเมืองไม่ได้ ต้องไปเป็นนักการเมือง ที่มีใจเสียสละ เพื่อชาติเพื่อ บ้านเมือง ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้มันเกิดความเจริญก้าวหน้า เข้าไปเพื่อ "ให้" ไม่ใช่เข้าไปเพื่อ"เอา" จงอย่าไปคิดว่าจะหากำไรจากตำแหน่งหน้าที่ การงาน แต่เข้าไปเพื่อออกความคิดเข้าไปเพื่อปฏิบัติให้กิจการของประเทศ ชาติเราเจริญ ..."

9 สัมภาษณ์ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) 25 ธันวาคม 2538.

"ถ้าเราไปเป็นนักการเมืองอย่างนี้ ก็เรียกว่าเราไปอย่างผู้มี
 ธรรม ไปเพื่อ"ให้" ไม่ใช่ไปเพื่อจะ"เอา" ถ้าคนอย่างนี้เกิดกำลังรวมกัน
 มากขึ้น มันก็จะมีกำลังใหญ่ในการพัฒนาประเทศให้รุดหน้า เพราะต่างคนต่าง
 เสียสละ ทำให้เกิดความสามัคคี เกิดความร่วมมือร่วมใจ ถ้าเราไม่เสียสละ
 ความสามัคคีมันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เพราะฉะนั้นมันจึงต้องให้ สิ่งเหล่านี้มัน
 ก็เกิด เกิดขึ้นเพราะมีสิ่งกระตุ้นเตือนใจ" 10

"เจ้าชายสิทธัตถะ ท่านออกบวชเพราะอะไร ท่านพิจารณาเห็น
 แล้วว่า อ้อ! มนุษย์เกิดมาก็เท่านี้ อยู่ไปๆ ก็ตายไปๆ ถ้าเราเพียงแต่เกิดมา
 เป็น...อยู่...ตายไป...ชีวิตมันจะมีค่าตรงไหน เราควรจะทำอะไรให้มันมีคุณค่า
 มีค่าแก่สังคม แก่ชาวโลก ท่านคิดอย่างนั้น คิดหนัก ๆ เข้าก็เลยอยู่ในวัง
 ไม่ได้แล้ว ออกเลย...ออกไปอยู่ในป่า ศึกษาค้นคว้า การที่ออกบวชได้ก็
 เพราะมีสิ่งให้คิด เห็นอะไรท่านก็เอามาคิดมาตรอง ไม่ใช่เห็นเฉย ๆ
 ท่านเห็นอะไรท่านคิด แล้วท่านก็ทำ เราทุกคนมีหน้าที่ทำอะไรก็ตาม เป็น
 ผู้ปกครองหรือนักการเมือง ไปเห็นอะไรในขอบเขตหน้าที่ที่เรากระทำได้
 ก็ต้องคิด แล้วก็ต้องทำ ไม่ต้องให้คนอื่นช่วยคิด เราคิดของเราเองบ้าง" 11

สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นในโลกก็เพราะมี "คนชอบคิด" แต่ที่เราควร
 จะเรียกว่าเป็นคนมี "หัวใจเริ่ม" พวกเหล่านี้ชอบคิดชอบทำ ไม่อยู่นิ่งเฉย เห็น
 อะไรก็เอามาคิดมาตรองว่าจะทำอย่างไร จะแก้ จะปฏิบัติอย่างไรให้มันดีขึ้น
 นักการเมืองต้องมีอย่างนี้ คนอย่างนี้ถ้ามีในสังคมใดมาก สังคมนั้นก็เจริญ มีใน

10 พระราชันนันทมุนี (ปัญญานันทภิกขุ), สร้างความคิดริเริ่ม เสริม
 คุณค่าชีวิต, ปาฐกถาธรรม ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เมื่อ
 27 ธันวาคม 2530, (กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, 2530), หน้า 26-27.

11 เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

วัดใดมาก วัดนั้นก็เจริญ มีความคิด มีความริเริ่ม มีความตั้งใจจริง มันก็เจริญ ก้าวหน้า นักการเมืองอย่างนี้แหละที่เราต้องการ สร้างคนประเภทนี้แล้ว เรา ควรสนับสนุน ใครมีความคิดที่จะทำอะไร เราก็ช่วยสนับสนุนให้เขาได้มีโอกาส ได้ทำอะไรขึ้นมา มันก็จะ เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป

ผู้ที่เป็นนักการเมือง เป็นผู้ปกครองต้องคิดดู มานั่งทบทวน นั่งคิด ดูว่า ..ชีวิตที่ผ่านมา เป็นอย่างไร มีอะไรดีอะไรบกพร่อง มีอะไรควรปรับปรุง ควรแก้ไข มีอะไรที่เราจะทำประโยชน์ให้แก่สังคมแก่เพื่อนมนุษย์ได้บ้าง ก็จงทำ ตั้งใจทำให้เป็นประโยชน์ ปรับปรุงชีวิตการงานเสียใหม่ให้เจริญก้าวหน้า สังคม ก็จะมีความสุข และก็จะสรรเสริญท่านเอง . 12

จึงมีความเห็นว่า นักการเมือง ขนชั้นผู้ปกครอง ต้องมีความคิด สร้างสรรค์เพื่อสังคม ร่วมมือกันพิจารณาแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ เริ่มตั้งแต่ร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันรับผิดชอบ จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ แต่เป็น หน้าที่ของทุกคนในสังคม รวมทั้งประชาชนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศด้วย

2.2. ผู้ปกครองต้องไม่หลงอำนาจ

มีผู้กล่าวว่า "ในประเทศกำลังพัฒนา (developing countries) นั้น นักการเมืองมุ่งแสวงหาอำนาจก่อน และเมื่อได้อำนาจ แล้ว นักการเมืองจะได้สิ่งอื่น ๆ อันเป็นผลประโยชน์ตามมาด้วย" 13 เช่น ความมั่งคั่ง ชื่อเสียง เกียรติยศ ความก้าวหน้า อิทธิพล และผลประโยชน์อื่น ๆ

12 เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

13 กระมล ทองธรรมชาติ และคณะ, การเลือกตั้ง พรรคการเมือง และเสถียรภาพของรัฐบาล (กรุงเทพฯ : มาสเตอร์เพรส, 2531), หน้า 45.

สรุปได้ว่า "อำนาจก่อให้เกิดความมั่งคั่ง" (power confers wealth) อันเป็นการอธิบายให้เห็นว่า การเมืองของประเทศที่กำลังพัฒนา เช่นเมืองไทย นั้น ผู้ที่จะเป็นนักการเมือง จะต้องกระทำทุกวิถีทางที่จะให้ได้ตำแหน่งทางการเมืองเสียก่อน ไม่ว่าจะเข้ามาโดยใช้วิธีการซื้อเสียง หรือใช้วิธีการอื่นใด ๆ ก็ตาม เมื่อได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองแล้วเขาจะมีอำนาจ และสามารถดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จและความมั่งคั่งและผลประโยชน์อื่น ๆ ได้อีกมาก แล้วเขาก็จะพยายามดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้นานที่สุด เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนจากผู้แสวงหาอำนาจทางการเมืองคนอื่น ๆ ต่อไป อำนาจทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนแสวงหาและจะพยายามรักษาอำนาจไว้ให้นานที่สุด ไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม

คำสอนในพุทธศาสนามีอยู่ข้อหนึ่งที่สำคัญในทางปฏิบัติ เป็นคำสอนที่เป็นยอดของคำสอนทั้งหมด นั่นคือ ความไม่ประมาท หรือพูดอย่างไทย ๆ ว่า อย่าลืมตน การลืมตน หมายถึงการไม่ได้นึกถึงตนเอง จาคตนเองไม่ได้ เผลอไปชั่วขณะหนึ่ง จนเกิดความเสียหาย ความลืมตนเป็นผลเนื่องมาจากความติดหรือความเมาในบางอย่างจนเป็นเหตุไม่นึกถึงตนและทำอะไรออกไปด้วยความลืมตนนั้นบ่อย ๆ

ท่านปัญญานันทภิกขุ จึงเห็นว่า "ผู้ปกครองต้องไม่เมาอำนาจ" ¹⁴ เมาในอำนาจนี้หมายถึงความเป็นใหญ่ เรียกว่า เป็นคนมีอำนาจวาสนา ใคร ๆ ก็ต้องการความมีอำนาจวาสนา เพราะเป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกแก่ตนแก่พวกได้มาก คนมีอำนาจก็พยายามรักษาอำนาจไว้โดยการใช้อำนาจอีกทีหนึ่ง พวกที่ไม่มีความมีอำนาจก็อยากได้ เลยเกิดการแย่งอำนาจกันขึ้น ใครชนะก็ได้อำนาจ ผู้แพ้

¹⁴ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) ปัญญานันทะ อตมธรรม, เรื่อง "อย่าลืมตน", หน้า 202.

ก็ถูกขับออกไป การเบียดเบียนกันก็เกิดขึ้นเพราะเหตุนี้ บ้านเมืองตลอดจนโลก
ที่อยู่ก็เพราะแย่งกันมีอำนาจ บางสังคมยุ่งมากเพราะพวกต้องการมีอำนาจมี
 จำนวนมาก เลยคอยจ้องหาโอกาสทำลาย อีกฝ่ายหนึ่งก็นอนไม่เป็นสุข นึกดูคนมี
 อำนาจมากก็คือคนที่พูดหลุมฝังตัวเอง คอยหวาดระแวงอยู่เสมอกลัวใครจะมา
 ทำร้าย มาแย่งอำนาจ ความเมืออย่างนี้ ทำให้เสียคน 15

อย่างไรก็ตาม จะพบอยู่เสมอว่า ผู้มีอำนาจและเมืออำนาจบาง
 ครั้งก็เป็นคนทำลายตัวเอง โดยการใช้อำนาจที่ผิดกฎหมาย และคิดว่าตนเป็น
 คนถือกฎหมายไม่มีใครจับได้ จริงอยู่กฎหมายไม่สามารถลงโทษได้ แต่ธรรมชาติ
 จะลงโทษเอง โทษที่ได้รับจากกฎหมายเป็นโทษที่เล็กน้อย โทษจากธรรมชาติ
 เป็นโทษที่แรงกว่า ท่านปัญญานันทภิกขุเห็นว่า อย่าคิดว่าตนทำอะไรแล้วคนอื่น
 จะไม่รู้ คนเขารู้หมดแต่เขาไม่กล้าพูดออกไป เพราะกลัวอำนาจของผู้ที่ไม่รู้จัก
 ใช้อำนาจ จึงเงียบไว้ แต่ความนิยมในตัวท่านก็จะหายไป เกียรติก็เสื่อมยศก็
 เสื่อม อำนาจก็เสื่อมอันที่สุด อันนี้เป็นกฎธรรมชาติเพียงแต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น

ท่านจึงเห็นว่า ผู้ปกครองจะต้องไม่หลงในอำนาจ มีอำนาจแล้ว
 อย่าเมือในอำนาจเกินไป จงนึกถึงคำสอนของพุทธศาสนา แล้วทำตนให้เป็น
 คนหูตาสว่าง ควรมีสติแล้วใช้ปัญญาไตร่ตรองอยู่เสมอ ให้ความจริงคือธรรมะ
 ส่องใจ อย่าเมือกันให้มากนัก เพราะความเมือเป็นเหตุให้เสื่อมตนและหมดความ
 รับผิดชอบ เสียหายมาก เสียหายเฉพาะตนเองยังพอควร แต่เสียหายถึงสังคม
 ยิ่งใหญ่ ราษฎรเดือดร้อนไปทั่ว ผู้ฉลาดจึงควรรู้จักประมาณ อำนาจมีประโยชน์
 แก่สังคมเมื่อรู้จักใช้ ใช้แต่พอเหมาะพอควร อันเป็นเหตุให้เกิดความนิยม
 มีความเจริญก้าวหน้า ใช้เกินไปมีแต่คนเกลียด แม้จะนำผลมาให้ ก็ทำให้คนอื่น
 เดือดร้อน แล้วความเสื่อมก็จะมาถึงตัว ความเสื่อมเกิดเพราะความไม่รู้จัก

ประมาณในการใช้อำนาจ ซึ่งตรงข้ามกับความพอดีอันจะยังประโยชน์ให้สำเร็จ อยู่เสมอ

2.3. ต้องมีความเห็นชอบ และไม่ตกอยู่ในอำนาจสิ่งแวดล้อม

"ความเห็นชอบ" เป็นฐานเบื้องต้นของการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันหรือการปฏิบัติธรรมในทางพุทธศาสนา ต้องมีตัว "สัมมาทิฐิ" คือความเห็นชอบก่อน เห็นชอบ เห็นถูก เห็นตรง ตามหลักที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้บัญญัติไว้ ถ้าเห็นผิดไปจากนั้นก็ไม่ใช่มีความเห็นชอบ

สำหรับผู้ปกครองแล้ว ความเห็นชอบ เป็นเรื่องสำคัญเป็นฐานที่ทำให้เราก้าวหน้าต่อไป ในเรื่องความคิด การพูด การกระทำ ในเรื่องการทำงาน ในทุกแง่ทุกมุม มันเป็นฐานอยู่ที่ความเห็นชอบเป็นส่วนใหญ่ ผู้ปกครองจึงต้องแยกแยะให้ได้ว่าอะไรดี อะไรควร อะไรไม่ควร การสนองทำตามใจประชาชนอย่างเดียวโดยเห็นแล้วว่าไม่ถูกต้องในหลักการ (โลกาธิปไตย) ก็ไม่ควร ไม่จำเป็นต้องกระทำ ต้องอธิบายทำความเข้าใจให้ประชาชนทราบว่าเป็นอย่างไร เหมาะสมหรือไม่ ทำไปแล้วอาจจะเกิดผลดีก็จริงแต่เป็นเพียงระยะสั้น แต่จะเสียหายต่อส่วนรวมในระยะยาวอย่างไร ต้องบอก ต้องอธิบาย ไม่ใช่ว่าจะรักษาแต่คะแนนเสียงอย่างเดียวไม่ได้ ซึ่งท่านปัญญานันทภิกขุเห็นว่ามันเป็น "สิ่งแวดล้อม" ที่ไม่ถูกต้อง

"คนเราในสมัยนี้ขึ้นอยู่กับ "สิ่งแวดล้อม" เป็นส่วนมาก เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลพอสมควรที่จะชักจูง น้อมจิตใจคนให้เอนเอียงไปตามสิ่งแวดล้อมนั้นเหมือนเด็ก ๆ ที่ไปรอที่สถานีโทรทัศน์ตั้งแต่เช้าเพื่อรอดูนักร้องยอดเยี่ยม นี่มันเกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม จากภาพที่ออกมาทางโทรทัศน์ทางวิทยุ พวกนี้มีจิตใจเอนเอียงไปในทางอย่างนั้น ตกอยู่ในอำนาจของสิ่งนั้น นี่คือ "อิทธิพลของสิ่ง"

แวดล้อม" ถ้าเราไม่ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ ชีวิตก็จะตกต่ำลงเรื่อย ๆ" 16

นักการเมืองหรือผู้ปกครองต้องแก้ไขสิ่งเหล่านี้ ใครก็ตามที่ขึ้นอาสาเข้าไปเพื่อบริหารบ้านเมือง ต้องจัดการกับสิ่งเหล่านี้ ผู้ที่ขึ้นอาสาเข้าไปบริหารบ้านเมืองนั้นเขาเรียกว่า "นักการเมือง" นักการเมืองคือคนที่สมัครใจเข้าไปจัดบ้านเมืองให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย ให้เจริญก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบให้เกิดความสุข เกิดความสงบในสังคม แต่ถ้าเป็นผู้ที่ตกอยู่ในอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเอง ก็จะไม่สามารถแก้ไขอะไรได้ คำว่า "ตกอยู่ในอำนาจของสิ่งแวดล้อม" หมายความว่า การเอาสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น มาเป็นเครื่องมือในการแสวงหาลาภผล ซึ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น บางทีก็มีจำนวนน่าพอใจ เมื่อมีจำนวนที่น่าพอใจก็เกิดหลงใหลเมาอยู่ในอำนาจของวัตถุเหล่านั้นแล้วจะไปแก้ไขปัญหาได้อย่างไร เมื่อชอบสิ่งเหล่านั้นก็พูดไม่ออก แก้ไขไม่ได้แล้วสิ่งเหล่านั้นก็จะทำให้จิตใจคนเสื่อมลงไปทุกวันทุกเวลา

ท่านปัญญานันทภิกขุ กล่าวว่า

"พระผู้มีพระภาคเจ้า เวลาส่งสาวกไปประกาศธรรมะ จะบอก ว่า "เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่มหาชน ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ด้วยวิธีการ 2 ประการคือ 1 พูดให้เขาฟัง 2 ทำให้เขาดี" คือ ทั้ง"พูด" ทั้ง"ทำให้ดี" พระอรหันต์เจ้าทั้งหลายในสมัยนั้น เพียงแต่ท่านเดินไปนี่ ก็สอนอยู่ในตัวแล้วเพราะเดินด้วยความสงบหน้าตาผ่องใสไม่มีอารมณ์ทุกข์ เวลาพูดอะไรกับใคร ก็พูดด้วยความเยือกเย็น

16 พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ธรรมที่ทำให้ชีวิตเจริญก้าวหน้า, ปาฐกถาธรรม ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษดิ์, (กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, 2532), หน้า 3.

มีเหตุผล ทำให้ชวนฟัง ชวนศึกษา ชวนทำความเข้าใจ นั่นคือการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วก็พูดให้ฟังว่าอะไรเป็นอะไร คนที่ได้เห็นภาพและได้ฟังเสียง ความเลื่อมใสความศรัทธาก็เกิดขึ้น จึงดึงคนเข้าเป็นพวกได้ง่าย รวมพวกรวมเหล่าเพื่อต่อต้านสิ่งชั่วร้ายเหล่านั้น"

ดังนั้น ตามความคิดเห็นของท่านแล้ว ผู้ปกครอง จะต้องไม่เป็น ผู้ตกอยู่ใต้อานาจของสิ่งแวดล้อมเสียเอง และจะต้องเป็นตัวอย่างในทางที่ถูกต้อง เพื่อให้ประชาชนเลื่อมใสและยอมรับในความเป็นผู้ปกครองที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ผู้ปกครองจึงต้องเป็นผู้นำในการต่อต้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่ถูกต้องเหล่านี้ ถ้าจัดสิ่งที่ไม่ดีงามอันจะก่อให้เกิดความเลื่อมใสในสังคมให้หมดไป จะต้องทำให้ดูเป็นตัวอย่าง เมื่อประชาชนเขายอมรับแล้ว เขาก็จะทำตาม

"นี่แหละผู้ปกครอง ต้องเป็นอย่างนี้คือ ต้องมีความเห็นชอบ มีความคิดเห็นที่ถูกต้องควร อันไหนเป็นประโยชน์ต่อสังคม อันไหนเป็นโทษต่อสังคม ต้องแยกแยะให้ได้ และที่สำคัญผู้ปกครองต้องกระทำตัวให้เป็นตัวอย่าง ให้คนเขาเลื่อมใส ไม่นานาไหวหลังหลอก ประชาชนก็จะเชื่อถือศรัทธา แล้วจะคล้อยตาม ให้ความร่วมมือ เพราะใคร ๆ ก็อยากอยู่ใกล้ อยากเป็นเหมือนบุคคลที่เขาเคารพศรัทธา" 17

2.4. ผู้ปกครองต้องมีความเสียสละ

ในทศพิธราชธรรม หรือ คุณธรรมของผู้ปกครอง มีอยู่ประการหนึ่งที่ผู้ปกครองสมัยใหม่ควรจะต้องปฏิบัติให้ได้ คือ บริจาค การเสียสละความสุขความสำราญของตนแม้แต่ชีวิต เพื่อประโยชน์สุข ความอยู่รอด ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ซึ่งเห็นว่า ความเสียสละเป็นฐานเบื้องต้น

17 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ของการไม่ยึดติดในตัวตน เป็นฐานข้อแรกของการทำงานเพื่อบ้านเมืองเพื่อประชาชนโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ ที่นอกเหนือไปจากเงินเดือนตามฐานะตำแหน่งของตน

ท่านกล่าวว่า "ผู้ปกครอง หรือนักการเมือง ต้องเสียสละกันหน่อย เสียสละเพื่ออะไร เสียสละเพื่อประเทศชาติของเรา ขอให้มาตั้งจิตอธิษฐานกันว่า เราจะไม่เห็นแก่ตัว จะไม่เอารัดเอาเปรียบประเทศชาติและสังคม แต่จะเป็นผู้เสียสละประโยชน์ความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์ความสุขของส่วนรวม จะทำหน้าที่เพื่อเห็นแก่แผ่นดิน เอาประโยชน์แต่ให้น้อยแต่ให้มาก ๆ ประโยชน์ต่าง ๆ มันได้อยู่แล้ว ทำอะไรมันก็ได้แต่ทำให้ได้ในทางชื่อเสียงสุจริตอย่าเอาประโยชน์ในทางคดโกงเอารัดเอาเปรียบใคร แล้วเราจะได้เห็นเองว่าชีวิตเราดีขึ้น การงานดีขึ้น ประเทศชาติสงบสุขขึ้น การเบียดเบียนข่มเหงก็จะมี เพราะเราเลิกโกงเลิกชั่ว เลิกคบกับความชั่วร้าย ทุกอย่างมันก็ดีขึ้น" 18

ฉะนั้น ผู้ปกครองต้องมีความสำนึกอยู่เสมอว่า ประชาชนเลือกให้เป็นผู้บริหารบ้านเมืองเพื่อประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนยากจนประชาชนเขาให้เกียรติ ให้เราเป็นผู้ปกครอง แสดงว่าประชาชนให้ผู้ปกครองใช้อำนาจแทนพวกเขา ด้วยเหตุนี้ ผู้ปกครองต้องทำประโยชน์ให้กับประชาชนเป็นการตอบแทน แต่ถ้าจะเอาแต่ประโยชน์ส่วนตัว สังคมก็จะประณามว่าเป็นคนอกตัญญู ไม่รู้คุณคน ซึ่งอาจจะลุกขึ้นต่อต้านอำนาจรัฐ เพราะผู้ปกครองหมดความชอบธรรมในการใช้อำนาจในการปกครองบ้านเมืองอีกต่อไป

18 พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ส.ค.ส. 2533, ปาฐกถาธรรม ณ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ (กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, 2533), หน้า 30.

คนอกตัณญนี้เสียหายมาก ท่านปัญญานันทภิกขุ เปรียบว่า "ไม่
 ลอยน้ำดีกว่าคนอกตัณญ" เพราะไม่ลายน้านั้นยังเอาประโยชน์ได้ เอามา
 ผึ่งแดดทำไม้พินก็ได้ รongนั่งหรือเป็นหมอนหนุนก็ยังได้ มั่นใจประโยชน์หมด
 แต่คนอกตัณญนี้มันไม่รู้จะเอาไปไว้ไหน อันตราย เอาไว้ใกล้เงิน เงินก็หาย
 เสียหายมาก ฉะนั้นจงเลือกเอาจะเป็นไม้ลายน้ํา หรือจะเป็นคนอกตัณญ 19

ในฐานะของผู้ปกครอง จึงควรมีคุณธรรม คือความกตัญญูทเวท
 ต่อแผ่นดินที่เราได้อาศัย ต่อประชาชนผู้เลือกเข้ามา เขาไม่ได้เลือกเข้ามา
 เพื่อเอาเปรียบเขา แสงหาลาภยศ แต่เลือกเข้ามาเพราะเห็นว่าจะดูแล
 ทุกข์สุขของเขาได้ จะทำประโยชน์ให้แก่เขาได้ ผู้ปกครองจึงต้องเสียสละ
 ความสุขส่วนตัว ต้องรู้จักบังคับควบคุมตัวเอง มีความอดทน อดกลั้นต่อสิ่งยั
 ยวนต่าง ๆ มีความละเอียดในการที่จะกระทำในสิ่งที่เป็นความชั่ว จงมีความ
 พอใจในสิ่งที่มีอยู่ไม่แสวงหาสิ่งที่เกินตัวเกินฐานะ รู้จักความพอดีพอควร

ท่านให้ดู ขงเบ้ง 20 เป็นตัวอย่าง

"ฐานะของขงเบ้ง เมื่อก่อนเข้ารับราชการ มีนาห้าสิบไร่ มีดิน
 หม่อนแปดร้อยต้น สิ่งของที่ได้รับพระราชทานเพราะทำดีในราชการ ก็มิได้เก็บ
 ไว้เพื่อลูกหลานญาติมิตร แต่กลับทำนินยกรรมยกคืนให้แผ่นดิน ฐานะของขงเบ้ง
 เมื่อทำราชการแล้ว มีอำนาจมีหน้าที่ จะกอบโกยสักเท่าไรก็ได้ แต่ขงเบ้ง
 หาได้กระทำไม่ คงพอใจเท่าที่มีอยู่เท่านั้น กลับบอกแก่พระราชว่า ที่ดินที่นา
 ที่มีอยู่ ดินหม่อนแปดร้อยต้นที่มีอยู่นี้ พอเพียงสำหรับบุตรและภรรยาแล้ว ทรัพย์
 สิ่งของที่ได้มาภายหลัง ขอให้เอาไปไว้ในท้องพระคลังจะได้แจกทหารต่อไป"

19 เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

20 พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ปัญญานันทะ อมตธรรม,
 เรื่อง นินยกรรมของขงเบ้ง, หน้า 216-217.

2.5. ผู้ปกครองต้องละทิ้ง

"หลักการที่สำคัญมาก เป็นหลักที่จะช่วยให้ชีวิตดีขึ้นทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว ครอบครัว การงาน การสังคม มันดีขึ้นเพราะตัวเรานั้นแหละ มันไม่ใช่เรื่องอะไรอื่น ที่นู่นวายนั่นอยู่นั้น มันไม่มองดูตัวเอง ไม่พิจารณาตัวเอง แต่ไปมองคนอื่นทำให้เรื่องนู่นวายนั่นสนด้วยประการต่างๆ เพราะไม่ได้ใช้หลักธรรมะเป็นเครื่องช่วยในการคิดในการกระทำ" 21

ประเด็นนี้ ท่านต้องการชี้ให้เห็นว่านักการเมืองหรือกลุ่มผู้ปกครองในบ้านเมือง มักจะถือตัวตน ถือตัวกูเป็นสำคัญ เป็นอัตตาธิปไตย เชื่อว่าตนดี ตนถูกต้อง ไม่ยอมรับคนอื่นกลุ่มอื่น ยอมกันไม่ได้ กลัวจะเสียเกียรติเสียศักดิ์ศรี ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนนมากในปัจจุบัน นักการเมืองอาวุโสก็มักจะเหยียดหยามดูถูกนักการเมืองรุ่นใหม่ เห็นใครทำดีพูดดี ก็หาว่า "ต้องการทำตัวให้สะอาดอยู่คนเดียว" แต่กลับไม่ได้มองดูที่ตัวเอง สำนวนตัวเองว่าเป็นอย่างไร ภาษาสมัยใหม่เรียกว่า "โลกทัศน์แคบ" สิ่งที่ท่านชี้ให้เห็นนี้ เป็นเรื่องจริงที่นักการเมืองหรือชนชั้นผู้ปกครองควรคำนึงถึงให้มาก ซึ่งถ้าละทิ้งได้ มองเพื่อนักการเมืองด้วยกันในแง่ดีก็จะสามารถทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์สุขของบ้านเมืองได้อย่างเต็มที่

ฉะนั้น ผู้ปกครอง นอกจากจะต้องเป็นผู้เสียสละแล้ว จึงต้องละทิ้งให้ได้ด้วยเพราะ ทิฐิก็คือ คือความตื้อรั้น ความถือตัว ถือว่าฉันเก่ง ฉันดีกว่า ไม่ยอมมาให้ใครมาเหนือเรา ฉันจะใหญ่ตลอดเวลา มันเป็นอย่างนั้นตลอดไปไม่ได้

21 พระราชทานมูณี (ปัญญานันทภิกขุ), เดินทางพระ ละทางมาร, บารุกถาวรธรรม ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษดิ์ วันอาทิตย์ที่ 28 ธันวาคม 2529, (กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร, 2529), หน้า 14.

"คนเรามันจะใหญ่ตลอดเวลาไม่ได้ ต้องมีเวลาเล็กบ้างใหญ่บ้าง ต้องมีเวลานำบ้าง ตามบ้าง มันต้องผลัดเปลี่ยนกันเป็น จะเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลาได้อย่างไร.. เหมือนกับการเมืองที่ยุ่งกันอยู่บางพรรคในเวลานี้ มีแต่เรื่องแย่งกัน ไม่ได้ความอะไร แล้วไม่รู้หรือว่ากำลังทำลายตัวเองอยู่เวลานี้ ความเสื่อมใสของประชาชนก็จะลดน้อยลงไป แหม! เราอุตส่าห์เลือกพรรคนี้ แต่เลือกให้เขาไปทะเลาะกัน ไปแย่งความเป็นใหญ่กัน เอากิเลสเข้าใส่กัน คารามแะ ๆ กันอยู่ตลอดเวลา แล้วมันได้อะไรขึ้นมา ที่ทำอย่างนั้นมันไม่ใช่ประชาธิปไตยเสียแล้ว...

ประชาธิปไตย ต้องมีธรรมะเข้าไปหนุนหลังด้วย ถ้าไม่มีธรรมะหนุนหลังก็เป็น "อัตตาธิปไตย" เท่านั้นเอง ถือตัวเป็นใหญ่ กูต้องใหญ่ คนอื่นใหญ่ไม่ได้ เลยแย่งกัน ทำงานกันไม่ก็เดือนก็แย่งกันเสียแล้ว มันลดราคาของตัวเอง ประชาชนคนมีปัญญาเขามองแล้ว เขาก็ว่า นี่ไม่ได้เรื่อง เราเลือกเข้าไปเพื่อให้บริหารบ้านเมือง ยังไปทะเลาะกันอีก มันก็เสียชื่อเสียง ตกต่ำไปในตัวเขานั่นเอง ไม่ได้เรื่องอะไร ทำเอาเองทั้งนั้นแหละ ไม่มีใครทำให้ประชาชนไม่ได้ทำให้ แต่ตัวไปทำของตัวเอง สร้างความเสื่อมโทรมให้เกิดขึ้นในชีวิตของตัวเอง" 22

จะเห็นได้ว่า ท่านต้องการชี้ว่า เราต้องคอยดู เอาธรรมะเข้าดู เอาปัญญาเข้าไปพิจารณาไตร่ตรอง ว่านี่เรากำลังทำอะไร...เรากำลังทะเลาะแต่ในเรื่องเหลวไหล ไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม ต้องรู้ว่าประชาชนกำลังดูเราอยู่ เราต้องเปลี่ยนใหม่ ไม่ทะเลาะกัน ไม่ถือตัว ยึดติดกับสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ต้องร่วมมือร่วมใจกัน ปรึกษาหารือกัน รับฟังความคิดเห็น

ซึ่งกันและกัน มติส่วนใหญ่ว่าอย่างไร ก็ต้องนิยมรับตามนั้น เริ่มกันใหม่ ตั้งใจกันใหม่ เลิกมีทิฐิมาณะต่อกัน การเป็นผู้ปกครองผู้บริหารดูแลบ้านเมืองจะถือทิฐิไม่ได้ บ้านเมืองจะเสียหาย ตัวเราก็เสื่อมไปด้วย เพราะฉะนั้น ผู้ปกครองต้องละทิฐิมาณะให้ได้ เพื่อความเห็นชอบที่ถูกต้อง ที่เป็นไปเพื่อคนส่วนใหญ่

2.6. ผู้ปกครองต้องมีธรรมในตัวหรือเป็นผู้มีคุณธรรม

เรื่องของ พระธรรม คำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา

ซึ่งถือว่าเป็นรัตนอันหนึ่งใน 3 รัตนะ รัตนะ 3 คือ พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ เป็นสิ่งสูงสุดที่ชาวพุทธจะต้องเคารพสักการะบูชาด้วยใจและการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่เราควรเอามาเป็นดวงประทีปนำทางชีวิต "พระธรรมนี้เป็นดวงประทีปส่องทางชีวิต เป็นแสงสว่างทางจิตทางวิญญาณ เป็นแสงสว่างที่นำเราให้เดินไปถูกทาง แต่ถ้าเราไม่ใช้ แสงสว่างนั้นก็ไม่เกิดประโยชน์ เพราะฉะนั้นเราจะต้องนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของเรา ซึ่งถ้านำมาใช้แล้ว เราจะปลอดภัยทั้งภายในและภายนอก" 23

ภัยภายใน คือภัยที่เกิดจากกิเลสประเภทต่างๆ ซึ่งรบกวนจิตใจ ภัยภายนอก คือภัยซึ่งเกิดจากบุคคลที่จะมาทำร้ายเรา ซึ่งถ้าเรามีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกัน ภัยอันตรายข้างในจะไม่เกิด ข้างนอกก็จะไม่เกิดตามไปด้วย เพราะภัยข้างนอกมันเกิดจากภัยข้างใน ภัยข้างในในตัวบุคคลนั้นก็คือ ความโกรธ ความโลภ ความหลง สังคมที่วุ่นวายในขณะนี้ก็เพราะภัยข้างใน 3 ตัวนี้แหละ เป็นต้นหา เป็นกิเลส

23 พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) มีธรรมเป็นหลักใจ ปลอดภัยทั้งปวง, บารุกถาวรธรรม ณ โรงเรียนพุทธธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วันอาทิตย์ที่ 4 มีนาคม 2529, (กรุงเทพฯ : บริษัท นวกนก จำกัด, 2535), หน้า 4.

การที่จะไม่ให้กิเลสครอบงำจิตใจ เราก็ต้องนำเอาธรรมะมา เป็นหลักในใจไว้ คือเอาธรรมะมาตั้งไว้ในใจ มีความตั้งมั่นอยู่เสมอว่าเราจะ ประพฤติธรรมตลอดเวลา แล้วทำด้วยความตั้งใจ ด้วยความอดทน ด้วยความ บากบั่น ด้วยการบังคับตนเอง ธรรมะนั้นก็จะอยู่กับเรา เมื่อธรรมะอยู่กับเรา กิเลสตัณหาที่จะไม่มี เมื่อไม่มีสิ่งที่เป็นตัวดึงให้ตกต่ำ ก็จะไม่มีความคิดในทางที่ต่ำ ไม่ทำในสิ่งที่ต่ำ จะคิดจะกระทำในสิ่งที่สูงที่ถูกต้องดีงามเสมอ เป็นประโยชน์ ต่อสังคมต่อประชาชนเสมอ สังคมก็จะปลอดภัยจากสิ่งต่ำชั่วร้ายทั้งปวง เพราะ ผู้ปกครองเป็นผู้มีธรรมอยู่ในใจ ใช้ธรรมะในการประพฤติปฏิบัติเพื่อส่วนรวม ใช้ธรรมในการปกครองบริหารบ้านเมือง

เกี่ยวกับประเด็นนี้ เข้าใจว่า ท่านปัญญานันทภิกขุ ต้องการสอนให้ ผู้ปกครองมีคุณธรรม เพราะคนที่มีคุณธรรมมากก็คือคนที่ละตัวตนได้มาก คนเรา ถ้าละตัวตนได้มากเพียงไร กิเลสตัณหาที่จะลดน้อยลง ไปจนไม่มี จิตใจก็จะไม่มี วันตกต่ำ โอกาสที่จะเจ็ยหรือแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่นก็มีมากขึ้นเพียงนั้น ก็จะได้ใช้ความรู้ความสามารถเพื่อส่วนรวมมาก เกิดประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่มาก

ฉะนั้น การเลือกผู้ปกครองที่ดี การเลือกผู้แทน หรือการคัดเลือก บุคคลเข้าไปดำรงตำแหน่งทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองที่ดี ก็ต้องอาศัยหลักการนี้ คือการมีคุณธรรม การมีธรรมในตัว จึงจะทำให้การปกครองเป็นไปด้วยดีและเป็น ประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง และเป็น การปกครองที่เรียกว่า "การ ปกครองโดยธรรม" ตามความต้องการของทุกคนอย่างแท้จริง

2.7. ผู้ปกครองต้องพอใจในสิ่งที่มียู่ พึงแสวงหาในทางที่ชอบ

ท่านปัญญานันทภิกขุ ได้ชี้ให้เห็นสังฆธรรมข้อหนึ่งว่า ผู้ที่ขึ้น อาสาเข้ามาทำการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง มักจะอ้างระบบเก่าว่า

ผู้ปกครองชุดเก่าเป็นพวกเห็นแก่ตัวเห็นแก่พวกพ้อง มีการทุจริตในวงการทำงาน ทำให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศต้องเดือดร้อน เขาจะอาสาเข้าไปแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น และทำการเปลี่ยนแปลงโดยวิธีต่าง ๆ ตามที่โลกเขาทำกัน เมื่อเปลี่ยนแล้วผู้ทำการทุกคนยังคงถืออุดมคติ คือไม่เห็นแก่ตัวแก่พวก ทำงานตรงไปตรงมา จนได้รับการสรรเสริญได้รับความนิยมจากมหาชนว่า เป็นผู้มาโปรดอย่างแท้จริง

แต่วิสัยของปุถุชนผู้ยังมีกิเลส เขาทำดีได้เพียงพักเดียวเท่านั้น ความอยากก็เกิดขึ้น และความสบายในการมีอำนาจก็ย่ำใจ เมื่อมีอำนาจแล้ว ก็อยากมีตลอดไป ต้องการความสบายมากขึ้น เมื่อก่อนอยู่บ้านหลังน้อย แต่งตัวพอประมาณ พอมีอำนาจขึ้น สร้างบ้านใหม่ มีรถคันใหม่ใหญ่และราคาแพงจนสามารถเอามาสร้างโรงเรียนได้ เริ่มกินของดี ทำให้รายจ่ายมากขึ้น เงินเดือนที่ประชาชนให้ไม่พอ จึงหาวิธีโกงประชาชนโดยอุบายต่าง ๆ ที่ตนนึกว่าคงไม่มีใครรู้ ไม่มีใครจับได้ แต่ความลับไม่มีในโลก ในที่สุด "น้ำลดตอผุด" ความชั่วปรากฏแก่มหาชน แม้ตนมีพวกที่ร่วมโกงกันมา มีอำนาจมากใครทำอะไรไม่ได้ ถึงกระนั้นความเสื่อมก็เกิดขึ้น ความนิยมหมดไป เขาเป็นใหญ่อยู่อย่างลำบาก นี่เป็นผลพวงจากความสุขในทางที่ผิดที่กลับมาทำลายเขา 24

"จึงขอให้ ผู้ที่จะเป็นใหญ่ พึงระวังให้มาก ขอให้ใหญ่ในการปฏิบัติงาน ในการเสียสละเพื่อส่วนรวมและไม่เห็นแก่ส่วนตน ไม่มีใครทำลายท่านได้ ถ้าท่านดีจริง แต่ความดีไม่จริงของท่านนั้นแหละจะเป็นตัวทำลายท่านเอง ดังคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า "ใจที่ตั้งไว้ผิดเป็นศัตรูที่ร้ายกว่าอะไร ๆ ทั้งหมด" ทุกคนจึงควรระวังศัตรูภายในของตนให้มาก เพราะศัตรูภายในมี

24 พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), ปัญญานันทะ อมตธรรม, เรื่อง หนูนมอมไม้ เมื่อ 26 สิงหาคม 2500, หน้า 207.

โอกาสเกิดได้ง่ายกว่าศัตรูภายนอก ศัตรูภายในจะเป็นผู้นำศัตรูภายนอกมา
สู้ตัวท่านและพวกพ้องของท่านได้เสมอ" 25

ฉะนั้น ใครปรารถนาความเป็นใหญ่ปรารถนาเกียรติยศชื่อเสียง
พึงแสวงหาสิ่งที่ตนใครจะได้นั้นโดยธรรม โดยวิธีการที่ถูกต้องชอบธรรม อย่า
แสวงหามาโดยไม่ถูกต้องท่านเองคลองธรรม เพราะวิธีการที่สกปรกโสมมจะ
ทำให้เสียหายในภายหลัง ผู้ปรารถนาจะเป็นใหญ่ จงทำตนให้ใหญ่ในความดี
โดยให้มีความรู้ผิดชอบในใจตน มีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมอยู่เสมอ อย่า
ได้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน พึงดำรงตนไว้ในธรรม กินอยู่และทำสิ่งที่ทำให้ตน
สบายแต่เพียงเล็กน้อยพอสมควรที่ร่างกายจะพึงมีได้ อย่าทำอะไรตามใจกิเลส
เพราะกิเลสไม่เคยปราณีใคร ไม่เคยทำให้ใครดีขึ้นนอกจากทำลายตัวตนใน
ที่สุดเท่านั้น

ท่านต้องการชี้ให้เห็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของผู้ปกครองว่าควรเป็นคน
หุนหมอนไม้ คือคนที่ไม่สมตน เป็นคนตื่นตัวอยู่เสมอในการที่จะก้าวหน้าไปบน
ทางที่เป็นคุณแก่ตนแก่ผู้อื่น แต่เมื่อใดที่คนประเภทนี้ทิ้งหมอนไม้ไปหุนหมอน
ยัดหนุนแทน จะเป็นบุคคลประเภทสมตนเอง สัมภาระงาน สัมทุกอย่างนอกจาก
จากความมัวเมาในสุขของตนเองเท่านั้น คนเช่นนี้ในที่สุดแล้วจะเอาตัวไม่รอด
และจะต้องถึงความล่มจมในวันใดวันหนึ่งอย่างแน่นอน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้ปกครองจึงต้องมีความพึงพอใจในสิ่งที่ตน
มีอยู่และพึงรับเฉพาะในสิ่งที่ควรรับ ไม่เกินตัวเกินฐานะ ประเภทได้รับเชิด
ของขวัญ ได้ใบหุ้บ ได้ที่ดินในราคาถูก ไม่ควรที่จะเกิดกับผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง
บริหารบ้าน เพราะเป็นการใช้อำนาจที่ประชาชนมอบให้ ไปในทางที่แสวงหา

ผลประโยชน์ใส่ตนและพวกพ้อง สิ่งใดที่จะได้มาโดยทางที่มีขอบควรหลีกเลี่ยง เพราะไม่เช่นนั้น จะเป็นทาสและรับใช้มันตลอดไปจะหยุดไม่ได้ เมื่อหยุดไม่ได้ ก็ต้องกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาและต้องรักษาอำนาจของตนให้นานที่สุดเพื่อปกป้องและปิดบังพฤติกรรมของตน เพราะฉะนั้น ถ้าผู้ปกครองสามารถเริ่มต้นที่ตนได้ คือ หยุดและพอ ก็จะสามารถทำหน้าที่ของตนได้อย่างราบรื่นสบายใจ เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลักในการปฏิบัติงานตลอดไป

กล่าวโดยสรุปแล้ว คุณสมบัติของผู้ปกครองตามความคิดของท่าน ปัญญาันตภิกขุ ก็คือ ต้องเป็นผู้ปกครองโดยยึดเอาธรรมะเป็นหลักชัยและเป็นเครื่องมือในการทำงาน จะทำให้ปฏิบัติงานไม่ผิดพลาดและไม่เกิดผลเสียหาย ต่อบ้านเมือง ท่านเห็นว่า "นักรการเมืองที่ดีจึงต้องเป็นนักรการเมืองของธรรมะ คือของพระเจ้า ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ไม่รู้จะเป็นนักรการเมืองของใคร ถ้านักรการเมืองไม่ประกอบด้วยธรรมะ กฎหมายที่เขาช่วยกันออกมานั้น มันจะเป็นธรรมได้อย่างไร" 26

3. ข้าราชการก็เป็นชนชั้นผู้ปกครอง

ตามความเข้าใจของท่านแล้ว นักรการเมือง ผู้ปกครองบ้านเมือง คือกลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน โดยรวมไปถึงข้าราชการด้วย เพราะข้าราชการในระดับสูง ๆ เป็นผู้มือำนาจอยู่ในมือ นักรการเมืองหรือผู้ปกครองจะใช้อำนาจผ่านบุคคลเหล่านี้ นักรการเมืองเป็นเพียงผู้เข้ามาทำงานชั่วคราว แต่ข้าราชการเป็นผู้ปฏิบัติงานตลอดเวลา ซึ่งท่านเองก็เห็นว่า กลุ่มข้าราชการนี้แหละที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมืองให้ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า

26 สัมภาษณ์ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) 25 ธันวาคม 2538.

ถ้าข้าราชการเป็นคนดีมีธรรมในตัว ไม่เป็นกบฏต่อธรรมแล้ว นักการเมือง
ผู้มาชั่วคราวชั่วคราวก็ไม่สามารถครอบงำไปในทางที่ผิดได้ ท่านจึงมักจะเทศนา
ตักเตือนข้าราชการอยู่เสมอ

"ข้าราชการต้องไม่เข้าไปอยู่ในอำนาจของนักการเมือง ต้อง
เคารพตัวเอง เคารพต่อศักดิ์ศรี ต้องถือความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหลัก
มิฉะนั้นบ้านเมืองจะแย่ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่บางคนไหลไปตามโลก ไหลไป
ตามอำนาจของผู้ปกครองตามความต้องการของนักการเมือง ไม่เข้มแข็ง
ประชาชนจะเดือดร้อนเมื่อผู้ออกกฎหมายและผู้ปฏิบัติตามกฎหมายอยู่ข้าง
เดียวกัน ฉะนั้นข้าราชการต้องบูชาธรรมะ เพราะธรรมะของพระพุทธองค์
มีเกราะป้องกันอยู่แล้ว มีคำสอนในการทำงานอยู่แล้ว ทุกการกระทำ ถ้าทำ
ด้วยหลักธรรมะแล้ว จะไม่ผิดพลาด" 27

ในเรื่องการอบรมคนให้ดีโดยเฉพาะข้าราชการที่ดีนั้น นับว่า
พระพุทธองค์ให้ความสำคัญมากกว่าในปัจจุบัน แม้ในสมัยพระพุทธองค์นั้นเป็น
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่พระองค์ก็พยายามสร้างองค์กรข้าราชการให้
เป็นไปเพื่อประโยชน์ของราษฎรเช่นกัน 28

ธรรมของข้าราชการหรือหลักราชการ มีชื่อเรียกว่า ราชสวัสดิ
ธรรม มีอยู่ 49 ข้อ 29 โดยสรุปแล้วจะแบ่งได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

27 สัมภาษณ์ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) 25 ธันวาคม
2538.

28 ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก,
(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2534), หน้า 94.

29 เรื่องเดียวกัน, หน้า 94-98.

ธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระราชาเป็นส่วนแรก

ส่วนที่สอง เป็นธรรมเกี่ยวกับการควบคุมตนเองของข้าราชการ ซึ่งมีหลักที่สำคัญคือ ความมีสติ การใช้ปัญญา ความไม่หวาดหวั่นไหวตามโลก คือลาภ ยศ สรรเสริญ ความไม่เห็นแก่ตัวไม่มัวเมาในสุรานารี ความอ่อนน้อม ความอดทนไม่โกรธง่าย การพูดจาดี การละอายต่อความชั่ว ธรรมในส่วนนี้ เมื่อพิจารณาจะเห็นข้อสำคัญคือการตัดต้นเหตุแห่งการฉ้อราษฎร์บังหลวงคือ อบายมุข ความโลภ และความชั่วต่าง ๆ

ส่วนที่สาม เป็นส่วนที่เกี่ยวกับการงานโดยตรง ทรงสอนธรรมคือ ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความยินดีทำงานไม่ว่าเวลาใด ความยึดถือระเบียบ ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค การทำงานให้เสร็จโดยเร็ว กล่าวโดยสรุปคือ ข้าราชการพึงทำงานด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด ฎีกระเบียบ รอบคอบ อดทน สุภาพอ่อนน้อม และรักงาน

ท่านปัญญานันทภิกขุ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของข้าราชการไว้ว่า 30 ผู้ใดมาสมัครรับราชการ ไม่ว่าจะอยู่ในตำแหน่งน้อย ตำแหน่งใหญ่ อย่างไร ต้องมีอุดมการณ์ประจำใจอยู่ตลอดเวลาว่า เราเข้ามาทำงานด้วยความเสียสละ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งอันเป็นประโยชน์ เป็นความสุขแก่ส่วนรวมคือประเทศชาติ ข้าราชการผู้ปฏิบัติงานในหน้าที่นั้น ย่อมไม่นึกถึงตัว แต่นึกถึงหน้าที่ ไม่เอาสิทธิหรือหน้าที่ที่ได้รับนั้นไปใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อเราค่าเงินถึงหน้าที่ ก็ต้องเสียสละทุกอย่างเพื่อหน้าที่ ถ้าได้เอาสิทธิหน้าที่อันตนได้รับแล้วไปใช้ในรูปใด ๆ ก็ตาม เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขส่วนตัว ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้ไม่มีความเสียสละ ไม่เห็นประโยชน์ ไม่เห็นแก่ความสุขส่วนรวม

30 พระราชันนทมนี (ปัญญานันทภิกขุ) ปัญญานันทะ อมตธรรม, พระธรรมเทศนาในพระราชพิธีพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันที่ 19 ธันวาคม 2518, หน้า 121.

เป็นความเห็นแก่ตัว

ความเห็นแก่ตัวนี้ เป็นสิ่งร้ายกาจ พระพุทธเจ้าทรงเตือน
ท่านได้ทรงสอนให้พุทธบริษัทพิจารณาหลักสำคัญอยู่หลักหนึ่งคือ "อนัตตา"
หมายความว่า "ไม่เห็นแก่ตัว" คือไม่ให้มีตัวสำหรับให้ เห็นอยู่ แต่ให้พิจารณา
ว่าเราเกิดมาเพื่ออะไร เรามีหน้าที่อะไร เราควรจะทำตนอย่างไร เพื่อ
ให้หน้าที่อื่นเราได้รับมอบหมายได้มีความเจริญความก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

บุคคลที่มีความเสียสละเพื่อหน้าที่นั้น ย่อมคำนึงถึงหน้าที่ มิอาจรัก
ในหน้าที่ ทำหน้าที่ด้วยความขยันขันแข็งด้วยความเอาใจใส่ ทำหน้าที่ด้วยการ
พิจารณาไตร่ตรองค้นคว้าให้รอบคอบ เพื่อทำงานให้เจริญก้าวหน้า ไม่ชงทำ
งานแบบที่คนไทยเราพูดกันว่า "เช้าขามเ็นขาม" ผู้ใดเข้าไปอิงหน้าที่ เพื่อ
ประโยชน์เพื่อความสนุกสนาน ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้ไม่ประพฤติธรรม เมื่อเป็นผู้
ไม่ประพฤติธรรม ธรรมย่อมไม่รักษาผู้ นั้น เพราะฉะนั้นในชีวิตประจำวัน ใน
ฐานะเป็นผู้ปฏิบัติงาน เพื่อประเทศชาติบ้านเมืองนั้น เราก็ต้องคิดทุกวัน ๆ พอ
ตื่นเช้าขึ้นก็ต้องคิดว่า วันนี้เราจะมีอะไรให้แก่ชาติบ้านเมืองของเราบ้าง
มีอะไรที่จะให้เป็นประโยชน์เป็นความสุขแก่ส่วนรวมบ้าง ต้องคิดหาวิธีการที่จะ
กระทำ เมื่อเห็นว่าวิธีการอันใดทำแล้วจะเกิดประโยชน์เกิดความสุขแก่ส่วนรวม
ต้องทำทันทีอย่าช้าเป็นอันขาดเพราะช้าอยู่เพียงวินาทีเดียว ประโยชน์ก็จะล่วง
เลยไปเสีย 31

"ในสถานที่ใด กรรมใด กระทำลงใดก็ตาม ถ้าปฏิบัติงานเป็นธรรม
แล้วเรื่องยุ่งไม่มี ความเสียหายก็จะไม่เกิดขึ้น แต่ถ้าปฏิบัติงานไม่เป็นธรรมก็เกิด
ความเสียหาย เป็นที่ติฉินนินทาว่าได้ แต่ถ้ามีความเป็นธรรมแล้ว จะไม่มีช่องทาง

ที่ใคร ๆ จะเข้าไปติไปว่า เพราะสิ่งทั้งหลายเป็นไปด้วยความ เรียบร้อย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีความเสียสละเป็นพื้นฐานทางจิตใจ ต้องไม่มีอะไรเกี่ยวกับตัว ไม่เอาตัวเข้าไปเกี่ยวข้อง ในการปฏิบัติหน้าที่อะไรทั้งนั้น มีความคิดอยู่ในใจตลอดเวลาว่า ฉันมีความรู้เท่าใด มีความสามารถเท่าใด มีสติปัญญาในเรื่องอะไร ก็จะทุ่มเทลงไปในการทำงานอันเป็นหน้าที่ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ยิ่งเป็นนักการเมืองด้วยแล้ว ต้องคิดในเรื่องนี้ให้มาก เพราะว่าเข้ามาปฏิบัติงานในฐานะนักการเมืองนั้นชั่วระยะสั้น เพียงเวลา 4 ปีเท่านั้น แม้ออกไปแล้วก็ต้องให้ใครเขาพูดชมเชยว่า ท่านผู้นั้นทำงานด้วยความเสียสละ ทำงานเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่ส่วนรวม เกียรติยศชื่อเสียงก็จะปรากฏ วัตถุเงินทองไม่ใช่ว่าจะมีค่าอะไร แต่เกียรติคุณความดีเป็นสิ่งที่มีความีราคา 32 ฉะนั้นขอให้พิจารณาเอาว่าจะคนแบบไหน เป็นข้าราชการแบบไหน เป็นผู้ปกครอง เป็นนักการเมืองแบบไหน

3. สรุป : สังคมการเมืองต้องมีผู้ปกครองและข้าราชการที่ดีตามหลักพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่านอกจากจะต้องมีผู้ปกครองที่ยึดมั่นในธรรมแล้ว การปกครองยังต้องอาศัยขุนนาง ข้าราชการช่วยปฏิบัติงานต่าง ๆ หากคนเหล่านี้ไม่มีธรรม แม้ผู้ปกครองจะดีก็ไม่อาจทำงานให้ลุล่วงไปได้ จึงต้องมีข้าราชการที่ดีด้วย ข้าราชการต้องมีธรรมที่ควบคุมตนเอง ธรรมในการปฏิบัติงาน ธรรมในการปฏิบัติต่อประชาชน ผู้เป็นข้าราชการจึงเป็นผู้มีภาระหนักทั้งการยึดธรรมในการทำงานให้ลุล่วงไปโดยเร็ว ดี และรอบคอบ

"การปฏิบัติธรรมของข้าราชการให้สัมฤทธิ์ผลดังกล่าวจะต้องทิ้งตัวตนของตนให้มากที่สุด ทิ้งญาติ ทิ้งประโยชน์ตน ทิ้งลาภยศสรรเสริญ ทิ้งความสะดวกสบายต่าง ๆ และคิดถึงผู้อื่นสิ่งอื่นคือ งาน และประชาชน คนที่จะเป็นเช่นนี้ได้ย่อมต้องเป็นผู้ละตัวตนของตนเสียก่อน ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องยากที่สุด ต้องฝึกฝนอบรมกันมาก ไม่ใช่เพียงบอกว่าต้องยึดถือเหล่านี้แล้วก็จะทำได้สำเร็จ ต้องฝึกจนชินเหมือนการตักข้าวใส่ปากที่ต้องฝึกมาตั้งแต่ยังเล็ก" 33

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตั้งแต่ธรรมชาติและจุดหมายของชีวิต จุดมุ่งหมายของการปกครอง ธรรมสำหรับผู้ปกครอง และธรรมสำหรับข้าราชการแล้ว จะเห็นได้ว่าสิ่งที่จุดเดียวกันและอาศัยธรรมที่เป็นรากฐานข้อเดียวกันคือ การละตัวตนของตน ซึ่งได้แก่การพิจารณาโลกและชีวิตตามหลักไตรลักษณ์ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชีวิตที่ดีก็คือ ชีวิตที่อุปโภคบริโภคเท่าที่จำเป็น ทําให้จิตใจสงบไม่กระวนกระวายต่อกิเลส การปกครองที่ดีต้องมุ่งให้ความสุขพื้นฐานและมุ่งชีวิตสงบเรียบง่าย ไม่ใช่การสนับสนุนให้คนมีกิเลสตัณหาเพิ่มขึ้น แล้วถือว่าเป็นความสุขหรือสิ่งมีค่าแก่ชีวิตอย่างปัจจุบัน

ผู้ปกครองที่จึงต้องละตัวตนของตน เพื่อจะสร้างความสุขแก่ผู้ใต้ปกครอง เห็นแก่ประโยชน์ของผู้ใต้ปกครองสำคัญว่าตน ข้าราชการก็ต้องละตัวตนของตนเพื่อจะได้เป็นเครื่องมือที่ดีของผู้ปกครองได้เต็มที่ และใช้กายใจและความสามารถต่างๆ ทําประโยชน์แก่ประชาชนได้อย่างไม่ต้องคำนึงถึงตนและญาติพี่น้อง ดังนั้น ธรรมะที่บุคคลแต่ละระดับยึดถือ กล่าวได้ว่าเป็นไปเพื่อจุดหมายสุดท้ายของชีวิตจุดเดียวกัน และต้องอาศัยการละตัวตนเป็นรากฐานในการประพฤติปฏิบัติ จึงจะปฏิบัติธรรมดังกล่าวได้สมบูรณ์

33 สัมภาษณ์ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) 25 ธันวาคม 2538.